

**УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА**

Пояснювальна записка
до дипломного проекту магістра
на тему

**КОМПОЗИЦІЯ «НІЖНІСТЬ»
ФОРМУВАННЯ КОМПОЗИЦІЙНИХ УМІНЬ ПОРТРЕТНОГО ЖИВОПИСУ У
СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

*Текст містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають
посилання
на відповідне джерело*

Виконала: студентка 2 курсу, групи 20 МГОМ
ОС магістр, 023 Образотворче
мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація.

Янчак Анна Вікторівна

Керівник: Шевнюк О.Л.,
доктор педагогічних наук, професор
кафедри образотворчого мистецтва
Національного педагогічного
Університету імені Михайла
Драгоманова.

Рецензент: Сайко Л.П., заступник директора
закладу «Художня школа імені
Віктора Шкуринського» ЖМР,
викладач спецдисциплін.

КИЇВ 2023

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

Педагогічний факультет

Кафедра образотворчого мистецтва

Освітньо-кваліфікаційний рівень магістр

Напрямок підготовки 02 Культура і мистецтво

Спеціальність 023 Образотворче мистецтва, декоративне мистецтво, реставрація

Затверджую
Завідувач кафедри
Педагогічний факультет
професор Шевнюк О.Л.
26 жовтня 2022 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Янчак Анна Вікторівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи (проекту) Композиція «Ніжність». Формування композиційних умінь портретного живопису студентів закладів вищої освіти, керівник роботи (проекту) Шевнюк О. Л., доктор педагогічних наук, професор кафедри образотворчого мистецтва Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова, затверджені наказом від « 26 » жовтня 2022 року № 4.

2. Строк подання студентом роботи (проекту) **30 листопада 2023 року**

3. Вихідні дані до роботи (проекту):

Виконано авторську композицію «Ніжність», твір виконаний у техніці олійного живопису на полотні, розроблена методика формування композиційних умінь портретного живопису у студентів закладів вищої освіти.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

4.1. Теорія і практика композиції портретного живопису.

4.2. Аналіз художніх прототипів та аналогів творчої роботи.

4.3. Композиційний пошук та втілення задуму.

4.4. Мета та зміст формування композиційних умінь портретного живопису студентів ЗВО.

4.5. Методика формування композиційних умінь студентів закладів вищої освіти.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Полотно дрібної зернистості 120x90, простий олівець, гумка, олійні фарби, синтетичні пензлі, розчинник без запаху.

6. Консультанти розділів роботи (проекту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи (проекту)	Строк виконання етапів роботи (проекту)	Примітка
1.	Затвердження теми кваліфікаційної роботи	Вересень 2022 р.	виконано
2.	Збір теоретичного, практичного та творчого матеріалу до кваліфікаційної роботи	Жовтень-Листопад 2022 р.	виконано
3.	Затвердження ескізів кваліфікаційної роботи	Грудень 2022 р.	виконано
4.	Творча робота над кваліфікаційної роботи	Січень-Жовтень 2023 р.	виконано
5.	Формулювання висновків кваліфікаційної роботи	Листопад 2023 р.	виконано
6.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	Листопад 2023 р.	виконано

7. Дата видачі завдання 26 жовтня 2022 р.

Студент

(підпис)

Янчак Анна Вікторівна
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи (проекту)

(підпис)

Шевнюк Олена Леонідівна
(прізвище та ініціали, науковий ступінь, вчене звання)

Примітки:

1. Форму призначено для видачі завдання студенту на виконання дипломної роботи (проекту) і контролю за ходом роботи з боку кафедри і директора інституту (декана факультету).
2. Розробляється керівником дипломної роботи (проекту). Видається кафедрою.
3. Формат бланка А4 (210 × 297 мм), 2 сторінки

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

ПОДАННЯ
ГОЛОВІ КОМІСІЇ ПІДСУМКОВОЇ АТЕСТАЦІЇ
ЩОДО ЗАХИСТУ ДИПЛОМНОГО ПРОЕКТУ

Направляється студентка Янчак Анна Вікторівна
(прізвище та ініціали)
до захисту кваліфікаційної роботи (проекту)
за напрямом підготовки **02 Культура і мистецтво**
спеціальністю **023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація**
на тему Композиція «Ніжність». Формування композиційних умінь у
портретному живописі у студентів закладів вищої освіти.

Кваліфікаційна робота ~~рецензії додаються.~~ (назва теми)

Декан Факультету _____ проф. Тарас ОЛЕФІРЕНКО
(підпис)

Довідка про успішність

Янчак Анна Вікторівна

(прізвище та ініціали студента)

за період навчання на педагогічному факультеті з 2022 року до 2023 року
повністю виконала навчальний план за напрямом підготовки, спеціальністю з
таким розподілом оцінок за:

національною шкалою: відмінно 55,6 %, добре 44,4 %, задовільно 0 %;

шкалою ECTS: A 55,6 %; B 38,9 %; C 5,6 %; D 0 %; E 0 %.

Секретар факультету

(підпис) Адамченко Л.О.
(прізвище та ініціали)

Висновок керівника кваліфікаційної роботи

Студентка

виконала роботу самостійно,
здійснила теоретичне дослідження
проєкт з порівнянням камерар-
ного терміну навчального плану
термінів роботи

Керівник роботи (проєкту)

(підпис)

"23" листопада 2023 року

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу (проєкт)

Кваліфікаційну роботу розглянуто.

Студентка Янчак Анна Вікторівна

(прізвище та ініціали)

допускається до захисту даного проєкту в комісії підсумкової атестації.

Завідувач кафедри

образотворчого мистецтва

професор О.Л.Шевнюк

Примітки:

1. Зазначаються дані щодо навчальних досягнень студента за період навчання у вищому навчальному закладі, висновок керівника дипломної роботи (проєкту) та висновок кафедри про дипломну роботу (проєкт).
2. Формат бланка А5 (148×210 мм), 2 сторінки.

ВІДГУК НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ

Янчак Анни Вікторівни

(Прізвище, ім'я, по-батькові)

Зі спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація

ОР магістр

Тема дипломної роботи

Композиція «Ніжність». Формування композиційних умінь портретного живопису у студентів закладів вищої освіти

Матеріали:

Полотно, олія

1. Актуальність теми

У пропонованій кваліфікаційній роботі вперше висвітлено актуальну проблему формування композиційних умінь портретного живопису у студентів закладів вищої освіти, характер розкриття якої підтверджує здатність магістра розв'язувати складні задачі та проблеми у галузі образотворчого мистецтва під час практичної діяльності або у процесі його навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог, що повною мірою відповідає 7 рівню Національної рамки кваліфікацій України.

2. Позитивні якості роботи

У дослідженні схарактеризовано основні особливості композиційних умінь портретного живопису для майбутніх художників, запропоновано методику їх формування у студентів закладів вищої художньої освіти

У творчій частині роботи авторка показала достатній рівень володіння технікою пастозного живопису, вміння реалізовувати авторську ідею, працювати в матеріалі, застосовувати сучасні візуальні технології, враховувати емоційне значення смислового і формального рішення портретного образу. Робота оригінальна, самостійна, характеризується яскравою авторською манерою, відповідає змісту теоретичного дослідження.

3. Практична цінність висновків і рекомендацій

Матеріали дослідження і творча робота стануть у нагоді викладачам ЗВО, які прагнуть навчати студентів сучасного творчого живопису, всім, кого цікавлять проблеми сучасного українського мистецтва.

4. Наявність недоліків роботи

У дослідженні недостатню увагу приділено конкретним практикам формування композиційних умінь портретного живопису у студентів закладів вищої освіти, Наявні стилістичні огріхи. Творча робота містить певну незбалансованість плямового рішення, салонність силістики

5. Загальна оцінка роботи

Робота заслуговує позитивної оцінки.

Науковий керівник _____
(підпис)

доктор педагогічних наук, професор, завдувач кафедри образотворчого мистецтва
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(вказати вчений ступінь, наукове звання, посада та місце роботи)

Шевнюк О.Л.
(прізвище, ініціали)

«02» грудня 2023 р.

РЕЦЕНЗІЯ НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ

Янчак Анни Вікторівни

(прізвище, ім'я, по-батькові)

Зі спеціальності **023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація.**

ОКР магістр

Тема дипломної роботи:

ФОРМУВАННЯ КОМПОЗИЦІЙНИХ УМІНЬ ПОРТРЕТНОГО ЖИВОПИСУ У СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1. Висновок про ступінь відповідності виконаної роботи дипломній кваліфікації і профілюючій спеціальності:

Робота виконана на достатньому фаховому рівні і відповідає рівню кваліфікації магістра з профілюючої спеціальності «023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

2. Перелік позитивних якостей роботи (з виділенням елементів творчості):

У теоретичному дослідженні авторка досліджує формування живописних умінь створення портретного образу в процесі навчання студентів закладів вищої художньої освіти, акцентуючи увагу на меті та змісті такого навчання. Виконано великий обсяг підготовчої роботи, що дозволило ґрунтовно опрацювати заявлену тему, зробити наукові, теоретичні та практичні висновки.

У пропонуваній до рецензії творчій роботі авторка продемонструвала достатнє володіння навичками академічного портретного живопису, характер виконання якого підтверджує здатність дипломанта розв'язувати складні задачі та проблеми у галузі образотворчого мистецтва під час практичної діяльності або у процесі його навчання. Студентка звернулася до створення настроєвого жіночого портретного образу. Колірне рішення, побудоване на колірних акцентах та контрасті теплохолодності, підтримане стриманістю композиційної вертикалі.

Знання та досвід, отримані в процесі виконання дипломного проекту знадобляться у роботі художнику і майбутньому педагогу.

3. Перелік основних недоліків роботи:

Серед недоліків теоретичної роботи можна назвати незначні синтаксичні та стилістичні помилки. У практичній роботі використано досить темний відтінок зеленого, спрощена кольорова гама. Зауваження не суттєві і не впливають на загальне позитивне сприйняття. Робота виконана на достатньому рівні і заслуговує позитивної оцінки.

4. Загальна оцінка роботи:

Робота виконана на достатньому рівні і заслуговує позитивної оцінки.

5. Висновок про можливість присвоєння випускнику кваліфікації:

Магістерська робота Янчак Анни КОМПОЗИЦІЯ "НІЖНІСТЬ" ТА ФОРМУВАННЯ КОМПОЗИЦІЙНИХ УМІНЬ ПОРТРЕТНОГО ЖИВОПИСУ У СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ може бути представленою до захисту, а студентка заслуговує присвоєння освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр».

Рецензент

Сайко Людмила Павлівна

Заступник директора закладу «Художня школа імені Віктора Шкуринського» ЖМР, викладач спецдисциплін

“ 29 ” листопада 2023 р.

Довідка
про результати антиплагіатної перевірки магістерської роботи

Комісією з академічної етики педагогічного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова здійснено перевірку магістерської роботи на тему: **КОМПОЗИЦІЯ «НІЖНІСТЬ». ФОРМУВАННЯ КОМПОЗИЦІЙНИХ УМІНЬ ПОРТРЕТНОГО ЖИВОПІСУ У СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

студентки (та) 2 курсу спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація **Янчак Анни Вікторівни** щодо дотримання норм академічної етики.

За результатами аналізу роботи та аналізу звіту подібності, який було згенеровано системою виявлення збігів/ідентичності/схожості компанії UNICHECK, комісія дійшла до наступного висновку (*вибрати один з варіантів*):

1) Комісією не виявлено академічного плагіату. Дана магістерська робота може бути допущена до захисту на засіданні Екзаменаційної Комісії.

2) *Комісією частково виявлені текстові запозичення – 5,21%, а саме загальноживані слова та стандартизовані складові оформлення документа. Дана магістерська робота може бути допущена до захисту на засіданні Екзаменаційної Комісії.*

3) Комісією виявлено академічний плагіат (обґрунтування факту академічного плагіату додається). Дана магістерська робота не може бути допущена до захисту на засіданні Екзаменаційної Комісії.

4) Інше

Голова комісії

Секретар комісії

Дата 06.12.2023р.

Матвієнко О.В.

Шулигіна Р.А.

Ім'я користувача:
Матвієнко Олена Валеріївна

ID перевірки:
1015942944

Дата перевірки:
26.11.2023 22:07:29 EET

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
26.11.2023 22:11:45 EET

ID користувача:
95448

Назва документа: Янчак

Кількість сторінок: 36 Кількість слів: 8545 Кількість символів: 63078 Розмір файлу: 56.83 KB ID файлу: 1015617464

5.21% Схожість

Найбільша схожість: 1.78% з джерелом з Бібліотеки (ID файлу: 1009326214)

4.47% Джерела з Інтернету

397

Сторінка 38

3.41% Джерела з Бібліотеки

175

Сторінка 39

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Подібне

...

This item is unavailable -
Etsy

...

...

Elisabetta

...

Znajdź źródło obrazu

* Wyniki dotyczące osób podlegają ograniczeniom

3500,00 zł*

Artinhouse.pl

Rose garden - Mateusz Dolatowski -...

W magazynie

1600,00 zł*

iwonapitynska.pl

Sylwia

W magazynie

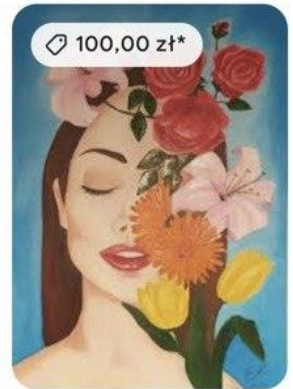

5480,00 zł*

Gallery Store

Czas kwitnienia

W magazynie

100,00 zł*

Allegro Lokalnie

Kobieta i kwiaty, 50/70 cm, farby olejne, płótno

Niedostępny

originalgallery.com

Dewocjonalia | ORIGINAL GALLERY

3180,76 zł*

Jose Art Gallery

Magia letniego ogrodu

W magazynie

82,00 zł*

ЗМІСТ

ЗМІСТ.....	2
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОМПОЗИЦІЇ ПОРТРЕТНОГО ЖИВОПИСУ.....	6
1.1. Теорія і практика композиції портретного живопису.....	6
1.2. Аналіз художніх прототипів та аналогів в образотворчому мистецтві.....	10
1.3. Композиційний пошук та втілення задуму.....	16
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ФОРМУВАННЮ КОМПОЗИЦІЙНИХ УМІНЬ ПОРТРЕТНОГО ЖИВОПИСУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	21
2.1. Мета та зміст навчання студентів закладів вищої освіти формуванню композиційних умінь портретного живопису.....	21
2.2. Методика формування композиційних умінь портретного живопису у закладах вищої освіти.....	23
ВИСНОВКИ	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	36
ДОДАТКИ.....	38

ВСТУП

Мистецтво живопису є однією з найвиразніших форм виявлення творчої індивідуальності та вираження емоцій митця. В сучасному світі вищої освіти навчання живопису є актуальним напрямком, який допомагає студентам розкривати свій художній потенціал, поглиблювати розуміння мистецької спадщини та створювати власні художні твори. Однак однією з ключових складових майстерності живописця є вміння створювати гармонійну та ефективну композицію у своїх творах.

Композиція у живопису визначає організацію всіх художніх елементів на полотні, їх взаємодію та вплив на сприйняття глядача. Вона відіграє важливу роль у передачі ідей, настроїв і почуттів митця, а також у сприйнятті та розумінні твору глядачем. Тому формування композиційних умінь є ключовою складовою підготовки майбутніх живописців.

Ця тема стає надзвичайно актуальною в контексті сучасного мистецтва, де домінують різноманітні художні напрямки та експерименти. Сучасні художники повинні мати високий рівень композиційних навичок, щоб виходити за рамки традиційних художніх рішень та творити щось нове, незвичайне і вражаюче.

В даному дослідженні ми спробуємо вглибитися у процес формування композиційних умінь портретного живопису в закладах вищої освіти. Ми дослідимо вплив навчального процесу, творчого середовища та інших факторів на розвиток цих навичок. Також ми розглянемо різні методи та підходи до викладання композиції в мистецьких навчальних закладах та їх вплив на формування композиційних умінь студентів.

Дослідження цієї теми може допомогти вдосконалити методи навчання живопису та сприяти підготовці молодих митців до творчої діяльності в сучасному світі мистецтва.

Актуальність дослідження. Мистецтво живопису завжди було важливою складовою культури та мистецької спадщини суспільства. Проте сучасні умови вимагають від молодих художників більш широкого спектру

навичок та компетенцій для того, щоб успішно конкурувати на мистецькому ринку та виражати свої ідеї у творчій діяльності. Однією з ключових складових майстерності художника є вміння створювати ефективну композицію у своїх роботах. Саме тому дослідження формування композиційних умінь портретного живопису є актуальним та важливим завданням.

Метою цього дослідження є вивчення процесу формування композиційних умінь портретного живопису студентів закладі вищої освіти.

Об'єктом дослідження є навчання образотворчого мистецтва у закладах вищої художньої освіти.

Предметом дослідження є особливості формування композиційних умінь портретного живопису у студентів закладів вищої, мистецької освіти.

Завдання дослідження:

- вивчити теоретичні аспекти композиції портретного живопису та її роль у творчому процесі художника;
- описати етапи створення творчої композиції;
- визначити фактори, які впливають на успішне формування композиційних навичок у студентів-живописців та запропонувати власну методику.

Методи дослідження

Джерельний аналіз: аналіз наукової літератури про композицію в живописі, програм навчання, методів і підходів до викладання композиції.

Експертна оцінка: опитування та інтерв'ювання викладачів мистецьких закладів вищої освіти щодо методів та практик формування композиційних навичок у студентів.

Порівняльний аналіз: порівняння навчальних програм, методів та результатів навчання у різних закладах вищої освіти.

Спостереження: спостереження за процесом навчання та роботою студентів-живописців у майстернях та на практиках.

Ці методи дозволять нам отримати комплексний погляд на проблему формування композиційних умінь студентів-живописців у закладах вищої освіти та визначити основні чинники, що впливають на цей процес.

Наукова новизна дослідження:

- вперше розроблено сучасну методику завдань для ефективного навчання композиції у портретному живописі;
- конкретизовано особливості композиційного та колористичного пошуку в процесі створення авторської композиції «Ніжність»;
- доповнено мету, зміст та важливість композиції портрету на заняттях з живопису у студентів вищих навчальних закладів;
- подальшого розвитку було набуто уявлення про вплив портретного живопису на формування композиційних умінь у студентів.

Практична значущість наукового дослідження полягає в тому, що воно допоможе виявити ефективні методи та підходи до викладання та навчання композиції у портретному живописі. Результати дослідження можуть бути використані в навчальних програмах для покращення якості навчання студентів-живописців. Крім того вони можуть служити основою для розробки методичних матеріалів та рекомендацій для викладачів та студентів, сприяючи підвищенню рівня композиційних навичок та творчого потенціалу молодих художників та викладачів образотворчого мистецтва.

Матеріали дослідження були оприлюднені в авторській статті: Янчак А.В. Композиція як інструмент виразності портретного образу. Збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук: матеріали наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 28-29 квітня 2023 р.). Хмельницький: Видавництво «Молодий вчений», ст. 24-27 [26], а також апробовані у виступі на X Всеукраїнській науково-практичній студентській інтернет-конференції «Науковий простір студента: пошуки і знахідки» 25 квітня 2023 року (рис. 2.10.).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОМПОЗИЦІЇ ПОРТРЕТНОГО ЖИВОПИСУ.

1.1. Теорія і практика композиції портретного живопису.

Творити людина почала ще кілька десятків тисячоліть тому. Під час найдовшого періоду в історії - у первісну епоху, де вперше з'явилися мистецькі зображення графіки та живопису, скульптури та архітектури. Наприклад, у стародавньому Єгипті та давній Греції композиція відігравала значущу роль, її відображали у міфологічних та релігійних сюжетах.

У первісну епоху людина вкладала великий сенс у навколишній світ, вважаючи що у кожній живій і навіть не живій істоті є душа, таким чином і склався культ тварин. Так само як і у первісному мистецтві, так і стародавньому Єгипті зображення тварин виглядали дуже реалістично, люди тих часів дуже добре відображали тонкощі тіл тварин, їх поворотів голови, довжину ніг та звичок, їх манеру поведінки. Не зважаючи на це, для первісних людей, зображення тварин використовувалось більше для магічних ритуалів і як мішень тренувань для полювання, а для людей Стародавнього Єгипту тварини були подібні до богів. Останні вважали, що боги приходять у їх світ у вигляді тварин задля прийняття участі у земних справах. Єгиптяни були дуже творчими у проявленні мистецтва, вони зображали тварин із тулубом людини та головами звірів та птахів, серед них були леви, крокодили, соколи, вовки та інші (рис. 1.1.).

Мистецтво – це широкий спектр творчої діяльності людей, спрямований на створення прекрасного, естетичного та смислового відображення світу навколо нас, воно висвічує людські почуття, думки та ідеї. Мистецтво проявляється через живопис, скульптуру, музику, поезію, фотографію і ще безліч інших виразних форм. Воно відіграє важливу роль у культурному та соціальному житті суспільства, сприяючи на відтворення творчих здібностей, вираженню індивідуальності та сприйнятті світу навколо нас через художні образи та форми. Художня творчість допомагає творцям відтворити власний

світогляд, унікальність, думки, емоції за допомогою творчої роботи та відіграє важливу роль у формуванні світогляду та розширенню культурного розвитку у кожній людині. Творці минулого та сучасності завжди звертались і звертатимуться до основ композиції в портретному живописі, адже це - найважливіша основа будь-якого твору.

Композиція – (від лат.composition) означає багатозначний, тому у мистецтві композиція існує як творчий процес, як наука та теорія творчості та як предмет навчання студентів у професійних навчальних закладах. Композиція у станковому образотворчому мистецтві має кілька значень, одне з них містить у собі правильне розташування головного і другорядного на форматі, вміння правильно враховувати перспективні та кольорові вирішення, знаходження точки. Композиція вважається творчим аналізом у мистецтві і є складовою одиницею що пов'язує всі його частини в одне ціле [25].

Історія композиції в образотворчому мистецтві має велике значення в минулому. У давнину мистецтво було пов'язане з багатьма сферами, серед них: історія, релігія, традиції народів.

Слово композиція як термін образотворчого мистецтва регулярно почали вживати в епоху Відродження. Сприйняття твору багато в чому залежить від його композиції. У художній діяльності процес створення твору можна назвати створенням композиції. Композиційний початок, подібно до стовбура дерева, органічно пов'язує коріння і гілки образотворчої форми, підпорядковує її елементи один одному і цілому. Зображати — значить встановлювати відносини між частинами, пов'язувати їх у єдине ціле й узагальнювати. Композиція притаманна всім видам мистецтва. Композиційні засади лежать в основі архітектурних споруд, музичних і літературних творів, скульптур і картин, театральних постановок і кінофільмів.

У епоху давніх цивілізацій митці стали помічати деякі закономірності у природі, такі як зміна погоди, пори року, симетричність флорі, фауні та інше. Саме в цей період зароджуються поняття ритму та симетрії. Ритм в композиції – це повторення предметів, що знаходяться в певній послідовності та

чергуються відповідно до їх мети. Щоб зрозуміти поняття ритму в мистецтві у ті часи, достатньо роздивитись рельєфи давніх греків. Коли як симетрію у Давній Греції зазвичай використовували у фронтонах класичного періоду. У живописних творах давні греки створювали картини - композиції з сюжетними реаліями і чітким композиційним центром [25].

Ціле в композиції виражає задуманий художником зміст. У пластичних мистецтвах композиція об'єднує приватні моменти побудови художньої форми (реальне або ілюзорне формування простору й об'єму, симетрія й асиметрія, масштаб, ритм і пропорції, нюанс і контраст, перспектива, угруповання, колірне рішення).

Період раннього Відродження славиться художниками, що вперше почали створювати твори (монументальні фрески), пов'язані з композицією. Прикладами таких робіт можна назвати фрески: «Оплакування Христа», «Поцілунок Юди» (рис. 1.2.), «Зустріч Якіма з пастухами», в яких художник Джотто ді Бондоне використовував правила симетрії, де ритм горизонталей та вертикалей створювали цілісний живописно-пластичний образ [25, с.8].

Вважається, що вперше портретний жанр з'явився в стародавніх середземноморських цивілізаціях, серед яких: Єгипет, Візантія, Рим та Греція, де мистецтво відіграло свою роль зазвичай у формі похоронних обрядів [13].

У період Середньовіччя зазвичай створювались портрети тільки у релігійній тематиці, так як в той час мистецтво підкорювалось церковним канонам [21].

Найбільш впливовою епохою розквіту композиції у портретному жанрі стала епоха Відродження. Найвідомішим зразком для прикладу створення портретного образу у світі вважається картина «Мона Ліза» (рис. 1.3.), написана вченим і художником того часу – Леонардо да Вінчі. Зображення Мона Лізи захоплює своєю загадковістю, поза головної героїні повернена у сторону глядача, хоча сама Мона Ліза споглядає у ліву сторону, десь за межі картини. Так і створюється враження, що вона спостерігає за чимось, а за чим саме, ніхто

не знає, але саме це і спонукає глядача до роздумів. Саме в епоху Відродження з'являються нові форми портрету [29].

Епоха Нового часу у портретному живописі прославилась художниками, що почали використовувати у своїх творах сумісність тональних контрастів та нюансів.

Портрет - це зображення людини у творчому його проявленні, де основою є обличчя зображуваного, передаючи при тому психологічний стан людини, її емоцію, переживання, соціальний статус. Портрет поділяють на такі види [21]:

1. камерний, де відображається погрудне або поясне зображення людини, де головним завданням є передача емоційного стану та переживань людини [19];
2. колективний, де зображається більше 2 людей, де головною задачею стоїть грамотна композиція
3. костюмований, важливістю якого є представлення людини у міфологічному, алегоричному або літературному вигляді з використанням відповідних костюмів [19];
4. історичний, в якому зображуються сюжети або постаті минулого [19];
5. сімейний, де головними персонажами є сім'я і передача конкретного сімейного укладу та атмосфери [19];
6. релігійний - це портрет, який використовується при зображенні святих та ченців;
7. автопортрет – це зображення людини самої себе;
8. парадний – це портрет, в якому зображуються люди високої знати, де головним завданням стоїть передача величі;
9. портрет-прогулянка вбачає в собі зображення людини в оточенні природи [19].

Значне місце у портретному мистецтві займає камерний портрет, що користується дуже великою популярністю й донині. Мета камерного портрету –

«розповісти» про почуття, душевний стан та емоції людини у формі зображення на полотні її образу, пози та навколишнього середовища, що знаходиться коло неї.

Найважливішим завданням художника у створенні портрета є знайти вдалу композицію, що буде добре передавати особливості обличчя людини та її внутрішній стан. Тому композиція портрета повинна допомагати глядачу зрозуміти суть картини, для цього важливо правильно відобразити вираз обличчя людини, особливості його характеру, душевного стану, емоції.

Одними з найважливіших і одночасно найважчих у зображенні схожості людини є губи і очі, так як «очі – це дзеркало душі», а «губи – це показник її стану». Також не мало важливою частиною тіла у портреті є руки та одяг, які дають змогу зрозуміти глядачу який людина має соціальний стан, її професію, вік та стан здоров'я. Поворот голови, її рух, міміка обличчя та поза зображуваного можуть розповісти про особливості характеру людини, найважливіше у даному етапі, щоб людина сиділа в тому положенні та позі, яка їй найбільше притаманна. А фон портрета допоможе розширити бачення про образ людини [27, с.90].

У сучасному світі мистецтво не стоїть на місці, і дає змогу проявлятися індивідуальності художника у всіх його можливих формах, у XXI столітті воно – безмежне у своїй багатогранності.

Отже, композиція у виконанні живописного портретного образу є важливим теоретико-методичним рушієм для створення найбільш вдалого сюжетного твору, який базується на основах раніше досліджених законів та прийомів композиції.

1.2. Аналіз художніх прототипів та аналогів в образотворчому мистецтві.

На створення своєї дипломної роботи я надихалась не лише майстрами минулих часів, а й художниками-сучасниками. З давніх-давен основна частина

художників знаходили своє натхнення в образі людини, а найчастіше жінки, який відтворювали на полотні митці як в сюжетних лініях, так і в портреті. Під час пошуку натхнення та прототипів для своєї дипломної роботи я звернулась до відомих українських та іноземних художників, серед яких є: Ірина Волкова, Алекс Венезія, Джорджія О'Кіф, Рейчел Райш, Бе Джонсунг, Олександр Мурашко, Сергій Двуречинський, Тіціан, Даміан Лихошест, Луціано Вентроне, Роберто Фері, Вадим Суворов, Антоніо Казорло.

Даміан Лехошест – це відомий художник польського походження, який народився у 1976 році у місті Рацібор. З раннього дитинства Даміан захоплювався малюванням, а особливо любив копіювання комікських та казкових персонажів. Вперше особливий хист до творчості Даміана помітив його вчитель – Марку Чехович, саме він прищепив до вже відомого художника любов до олійного живопису.

Картини Даміана прикрашають музеї всього світу. Одна з його найвідоміших картин – портрет Івана Павла II – наразі висить у знаменитому монастирі паулінів у Ясній Гурі у Польщі. Його творчість зазвичай асоціюють з естетичним жіночим образом, за допомогою олійних фарб митець відображає ніжність, тендітність та характерність жінки. У квітні 2012 року Даміан провів свою першу персональну виставку в одній з найвідоміших польських галерей - Galeria Trzech Narodow [9].

Бе Джонсунг – корейський художник, що народився у 1967 році. Все своє життя Бе Джонсунг присвятив навчанню й у 2000 році закінчив Коледж образотворчих мистецтв Сеульського національного університету зі ступенем магістра. Його роботи славляться витонченістю та ніжністю образів (рис. 1.4.). Важливою «родзинкою» в картинах художника є «нашарування» зображень, де ідея картини всередині картини. На картинах художника милуються спортивні сюжети, фігури в інтер'єрі та натюрморти [2].

Українська художниця Ірина Волкова народилась 1977 року на півдні в невеликому місті Кременчук яка наразі проживає у місті Київ. З самого дитинства малювання захоплювало Ірину і тому ще змалку вона чітко знала що

присвятить своє життя творчості. Після закінчення художньої школи Ірина вступила до Харківського художнього училища, в якому і знайшла натхнення на створення квітів, спочатку це були просто квіти у натюрмортах та копіювати картини у фламандському стилі, згодом після довгих пошуків власного стилю Ірина вирішила зосередитись на зображеннях на великому форматі квітів, а саме - півоній. Після закінчення коледжу Ірина Волкова розпочала своє навчання у Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури. У своєму саду художниця вирощує різні сорти півоній, що дають їй можливість спостерігати та надихатись їх написанням.

Картини Ірини Волкової вражають своєю багатогранністю, колірними поєднаннями, ніжністю півоній (рис. 1.5.). Її роботи прикрашають приватні колекції знаменитостей та поціновувачів мистецтва в Україні та інших країнах [6].

Американський художник-самоучка Алекс Венеція народився у Вірджинії у 1993 році. Зараз художник проживає в місті Рель, Північна Кароліна. У своїх роботах митець хоче донести меланхолійність твору, відводячи велику увагу до нюансів кольору у світлі та тінях (рис. 1.6.). Вперше Алекса Венецію мистецтво зацікавило на уроці живопису в середній школі, коли він ознайомлювався з роботами Мікеланджело да Караваджо. Цей урок для юного митця став моментом, після якого Алекс Венеція став замислюватись про професію художника. Алекс не пішов навчатись до вищого навчального закладу мистецтва, попри те, йому вдалось брати уроки у відомих художників, серед них були: Колін Баррі, Деніел Спрік, Одд Нердрум та Джефф Хайн. На даний момент свого життя Алекс Венеція присвятив своє життя мистецтву та має власну студію в Ролі, де він працює над своїми картинами та інколи надає уроки учням [4].

Олександр Мурашко – український живописець, що народився 7 вересня 1875 року у Києві. Український живописець прославився своєю патріотичністю та самовідданою любов'ю до вітчизни. Перший внесок у мистецтво юний художник вніс ще в дитинстві, де за пропозицією вітчима, який мав власну

іконописну майстерню маленький Сашко почав писати ікони. У підлітковому віці Олександр Мурашко вдалось спостерігати за відомими художниками, що у 80-х роках були запрошені прикрасити своєю творчістю Київський Собор, серед них були такі талановиті митці, як: Михайло Нестеров, Віктор Васнецов та Михайло Врубель. Так як Олександр Мурашко мріяв про професію художника та створення власних картин, вітчим запропонував йому навчатись у школі його брата – Миколи Мурашка, одночасно поєднуючи з відвідуванням занять у майстерні хрещеної матері. Після довгих експериментів Олександр Мурашко нарешті дійти до підсумування власного стилю, в якому прочитувалась індивідуальність художника:

«- використання глибоких кольорів і прийомів світлотіні для посилення виразності зображень;

- пластична виразність творів мистецтва часто досягається завдяки урізноманітненню темного силуету і світлого фону;

- уміле використання лінійних і композиційних прийомів управління площинами кольірних мас;

- прагнення до гармонії між емоційними станами персонажів і атмосферою навколишнього простору;

- дистанція від міфологічної символіки, всієї неприродності та "церемоніальності" в зображенні дійсності.» [11].

В процесі своєї подорожі до Парижу та Мюнхена художник не зупинявся у набутті знань, тому у Мюнхені йому вдалось познайомитись із багатьма відомими художниками сучасності і навіть відвідувати уроки у художній школі Антона Ажбе. Після повернення у рідний край митець написав свою одну з найпопулярніших картин сьогодення «Дівчина у червоному капелюсі» (рис. 1.7.), «Тетяна» та «Благовіщення» (рис. 1.8.). Став членом Мюнхенського Сецесіону та почав викладати у Київському художньому училищі. Але згодом через спротив викладачів навчання студентів європейської методики образотворчого мистецтва Олександр Мурашко вирішив покинути викладання в училищі та відкрив власну майстерню. «Деякі мистецтвознавці стверджують,

що Мурашко став першою жертвою українського «Розстріляного відродження» [11]. Роботи Олександра Мурашка вражають своєю колірною гамою, витонченістю образів та емоційністю, що відчуває глядач при спогляданні його картин.

Роберто Фері народився у 1978 році в Італії, місті Таранто. Це відомий художник-живописець, що віднайшов своє натхнення в картинах майстрів епохи романтизму й епохи бароко. Сьогодні, митець створює витвори мистецтва сучасності у тандемі зі строгим академізмом. Його роботи вражають глибокими сюжетними композиціями, де, на перший погляд, відображуються моторошні події, але це і є однією з «родзинок» Роберто Фері, в якій він хоче донести до глядача існування зла в сюжетних реаліях. Картини італійського художника справляють неповторний і часто зворушливий ефект, після якого глядач ще довго буде під враженням від побаченого [24]. Роберто Фері написав такі відомі свої твори, як: «LE TENTAZIONI DI SANT'ANTONIO», «VESTA» та «CUPO FUOCO» (рис. 1.9.).

Художницю Джорджію О'Кіф називають матір'ю модернізму та абстракціонізму. Вона вивчала традиційні методи мистецтва доки не познайомилась із творчістю Артура Доу, де основна концепція композиції складається із гармонійних ліній та великої кількості різноманітних кольорів. Саме цей період ознайомлення став для художниці переломним моментом у творчості і посприяло розвитку її майбутнього стилю. Вже через декілька років художниця набула відомості своїм картинам квітів негабаритних розмірів. Її стиль в роботі допоміг поставити себе як спеціаліста в абстракції, що на той час було досить нелегке завдання для жінки у світі, де панують чоловіки [12]. Найбільшим натхненням для Джорджії стали квіти. Роботи талановитої художниці наразі прикрашають музеї та виставки всього світу, а найвпливовішими та вражаючими з них стали: «Red Canna», «Oriental Poppies» та «Yellow Hickory Leaves with Daisy» (рис. 1.10).

Неможливо не згадати найвідомішого художника XVI ст. Тіціна Вечелліо. Митець відомий насамперед своїм неповторним вмінням використовувати

колір. Його живопис привніс величезний вплив у сферу образотворчого мистецтва, а його роботи мали велику популярність навіть після його смерті. Тіціан вніс. Шедеври художника славляться різноманітними сюжетними картинами, він полюбляв писав портрети, висвітлював у своїх творах міфологічні сюжети та пасторальні пейзажі [23]. У арсеналі талановитого художника видніються такі відомі шедеври, як: «Венера Урбінська» 1534р., «Даная» 1556р. (рис. 2.1.) та «Каяття Марії Магдалини» 1565 року написання.

Антоніо Казорло – талановитий іспанський художник, що народився у 1971 році у місті Пунта-Умбрія. Дитинство художника було освітлено яскравими барвами, ще змалечку Антоніо цікавився мистецтвом і проявляв неабиякий інтерес до нього, цікаво, що вже на 10 році свого юнацтва він почав писати картини олійними фарбами. У 1989 році Антоніо Казорло почав здобування професійної художньої освіти на образотворчому факультеті у Севільї, де його творчість набула неабияких змін у знанні з образотворчого мистецтва. Навчання в університеті допомогло художнику розвинути у своїй творчості посиленого відчуття прагнення до досконалості та стало важливим поштовхом у його фаховому шляху [14].

Картини Антоніо Казорло охоплюють в собі і особливу колористику, і індивідуальну техніку виконання, він обожноє писати олійними фарбами та створює ними справжні шедеври сьогодення. Його роботи надихають та вражають своєю тендітністю, делікатністю та викликають приємні почуття від побаченого у глядачів. Тематика його картин достатньо розширена, в них він зображує і барвисті фрукти у натюрмортах, і оголену натуру, і дари моря, і пейзажі. Його техніка відрізняється делікатною пропискою, точністю та реалістичністю у зображенні предметів та людей. Художник часто проводить виставки, а його шедеври прикрашають колекції мистецтвознавців та відомих людей. Найбільш вражаючими картинами Антоніо Казорла є: «Червоні фрукти» (рис. 2.2.), «Три рози» та «Прогулянка по пляжу [18].

Український художник-реаліст Вадим Суворов народився у Миколаївській області. Юний митець здобував освіту у кількох професійних

навчальних закладах: Одеське художнє училище М.Б. Грекова та Харківську академію дизайну та мистецтв. Саме там митець отримав досвід у академічному відображенні портретів, натюрмортів та пейзажів, в яких працює і зараз. Картини митця вражають своєю яскравою, пастозною технікою виконання у класичному живописі. Не дивлячись на те, що свої роботи Вадим Суворов виконує чималими мазками, йому надзвичайно вправно вдається передати особливості рис обличчя людини та передати задуманий сюжетний образ (рис.2.3.). Вадим Суворов активно веде виставочну діяльність та бере участь у проекті «Реалізм без кордонів» [22].

1.3. Композиційний пошук та втілення задуму.

Створення творчої роботи з художнім задумом передбачає проходження певних стадій виконання. Під час створення практичної частини творчої роботи було пройдено такі етапи:

1. пошук натхнення;
2. формування ідеї;
3. пошук відповідної фотографії для створення автопортрету;
4. начерки та пошуки композиції;
5. графічні начерки;
6. кольорові пошуки для створення цільної композиції;
7. Перенесення ескізу на полотно.
8. Перша прописка (підмальовок) одним кольором з уточненням темних та світлих плям.
9. Друга прописка вже у потрібних кольорах.
10. Деталізація портрету та основних форм.
11. Робота над дрібними деталями.
12. Завершення та узагальнення композиції.
13. Покриття роботи лаком.
14. Оформлення роботи у раму.

В пошуках натхнення для творчої дипломної роботи було розглянуто і проаналізовано велику кількість майстрів, як художників минулих часів, так і художників сучасників, найбільш впливовими серед них стали: Ірина Волкова, Хеге Елізабет Хауген та Олександр Мурашко.

З правильно розташованою композицією, ідеєю та настроєм портретованої моделі можна викликати потрібні від картини емоції від глядача, тому ця задача була одна й найголовніших для мене у створенні дипломної роботи.

З давніх-давен й по сьогодні натхненням був і залишається жіночий образ. Жінка споконвіку вражає своєю тендітністю, ніжністю і водночас силою духу. Почувши слова мама, кохана або донечка в голові одразу виникають асоціації: турбота, любов, ніжність.

Ідея для творчої роботи виникла в процесі пошуку натхнення, але вже із самого початку було вирішено писати автопортрет. Так, як назвою творчої роботи є «Ніжність» я відштовхувалась від кольорів-асоціацій з цим словом, а саме від ніжно рожевого, бузкового, світло-блакитного та білого. Рожевий викликає емоції любові, думки про юність [16]. Білий – асоціюється з чистотою та простотою [16]. Почувши про бузковий колір одразу виникають думки про фантазію, сором'язливість, ніжність.

Після довгих пошуків композиційного розташування та самої ідеї було вирішено зображувати автопортрет у середовищі квітів. На перших зарисовках ескізу для навколишнього середовища на думку спадали такі квіти як півонії, потім був тандем різнокольорових квітів, але думки про улюблені квіти не покидали мене і в решті решт я зупинилась на тендітній квітці – бузок. Бузок – це романтична квітка, яка зазвичай асоціюється з першим коханням, жіночністю і вважається магичною рослиною [16].

Задля посилювання емоції ніжності було вирішено додати до автопортрета ще живих істот. Розглядалось кілька варіантів зображення автопортрета у тандемі з живими істотами, серед них були: метелики, оленя або козеня, але у творчому пошуку на ескізному форматі було все ж таки вирішено

зображати білих кроликів, задля надання асоціації з білим кольором – чистотою.

У процесі пошуку тієї самої композиції було перебрано безліч ескізних варіантів. Але знайти ту саму ідею для дипломного твору, що показував би навички, що були здобуті роками виявилось не так легко, як здавалось на перший погляд. У ході ескізних замальовок були розглянуті композиції від більш сюжетних до декоративно-експресивних ідей.

Важливим етапом у виконанні творчої дипломної роботи став композиційний пошук. У процесі довгих ескізних начерків положення голови, торсу та рухів портретного образу було обрано зображати жінку з повернутою спиною та плечима до глядача, з розвернутим до нього обличчям та прямим поглядом, в результаті чого, було доречно писати картину у вертикальному форматі.

В решті решт після композиційних і колірних пошуків було затверджено ескіз, на якому зображений автопортрет жінки зі світлою шкірою, руським волоссям та карими очима у темно-фіолетовому романтичному вбранні. У волоссі портретованої моделі вплітався ніжний бузок, на руках лежали білі кроленята, а вся атмосфера просочилась запахом написаного бузкового цвіту. Очі з давніх-давен вважаються дзеркалом душі, через який можна пізнати людину, в них можна побачити внутрішню сутність, її характер та наміри. Колір очей може також багато розказати про свого власника. Вважається, що той, хто має чорні очі – більш ініціативний, володарі зелених очей – дуже чуттєві та пристрасні, сіроокі люди відрізняються розсудливістю та любов'ю до праці. Коли як людей з карими очима вважають енергійними, товариськими та тими, що швидко закохуються, тому карі очі жінки ідеально вписувались у сюжетну ідею композиції (рис. 2.4.).

Наступним завданням став пошук реквізитів та відповідних фото для створення реалістичного портретного образу. На теренах інтернет-джерел було знайдено безліч фотографій цвітіння фіолетового, рожевого та білого бузку у

різноманітних розмірах, формах та видів та фотографії білих кроликів у потрібних позах.

Основою основ вважається композиція, яка існує абсолютно у кожному творі і є загальноприйнятим каноном. В ній існує і ритм, і рівновага і композиційний центр. Важливою складовою гармонійності композиції є контраст і нюанс, контраст є важливим чинником, за допомогою якого можна виділити композиційний центр, підкреслити найважливіші деталі творю, допомогти створити глибину у картині [17].

Головною задачею моєї дипломної роботи стояло передати ніжність та тендітність справжньої першої закоханості, що була кожного, і яка зостається трепетним спогадом крізь роки.

У прагненні вдало зобразити жіночу постать, у процесі прописки портрету було звернуто за допомогою до відомих творів великих портретистів і навчитись у них правильній передачі форми, об'єму та кольорових відношень, щоби приблизитись у дипломній роботі до бажаного результату. Переглядаючи роботи безліч майстрів давнини та художників-сучасників мені вдалось віднайти «перлину» свого натхнення. Нею стала картина надзвичайно талановитого американського художника «Аромат дому» (рис. 2.5.). Картина хоч і написана в мініатюрному форматі, але вона настільки живописна та реалістична, що від неї не можна звести очей. На полотні зображена юна дівчина у середовищі бузку, який по задуму автора передає запах її дому. Саме зображення бузку в тандемі з жіночим образом привернуло мою увагу та надихнуло на створення цього дуету.

При виборі матеріалу для творчої роботи було обрано олійні фарби та полотно білого кольору крупної зернистості формату 90x120. Олійні фарби - це один з традиційних матеріалів мистецтва, роботи олійного живопису прикрашають більшість музеїв і виставок світу. Вона лягає на полотно або пастозно або гладко, в залежності від задуму митця [3].

Після затвердження ескізу другим етапом стало перенесення ідеї на полотно розміру 90x120. Хоча й виникли деякі проблеми з пропорціями тіла

моделі на великому форматі у графічному варіанті, але їх легко вдалось виправити у кольорі за допомогою фарб (рис. 2.6).

Перша прописка дипломної роботи була виконана за допомогою техніки гризайль, тому використовувалась лише одна фарба – марс коричневий темний. Перша прописка технікою гризайль відрізняється від звичайної колірної прописки тим, що допомагає на перших етапах зберегти цілісність композиції, а також одразу визначити найтемніші та найсвітліші плями у творі (рис. 2.7.).

Після висихання першого шару прописки було розпочато роботу у кольорі, процес виконання роботи вівся одночасно по всім частинам формату, згодом уточнювалися деталі картини. Найбільше уваги було приділено прописці обличчя головної героїні, згодом узагальнювалося і підпорядковувалося до цілісної картини оточення. Після опрацювання всіх етапів прописок, було розпочато деталізацію (рис. 2.8.).

Потім знову було повернуто до більших мас на задньому плані, задля того, щоб не втратити цілісність у роботі (рис. 2.9.).

Завершальним етапом дипломної композиції стало покриття твору дамарним лаком та оформлення роботи у раму.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ФОРМУВАННЮ КОМПОЗИЦІЙНИХ УМІНЬ ПОРТРЕТНОГО ЖИВОПИСУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.

2.1. Мета та зміст навчання студентів закладів вищої освіти формуванню композиційних умінь портретного живопису.

Основою основ будь-якої сфери художньої творчості є композиція. Композиція - це фундамент, на якому тримається будь-яка творча робота, через неї проходять всі рівні зображення ідейного задуму. Також вона є ще й наукою, що має свої виразні засоби, закономірності та звичайно, прийоми. В композицію завжди входить: головне і другорядне, центр та периферія. Правильне її вирішення допомагає викликати у спостерігача відчуття цілісності та гармонії.

Точку зору щодо методичних засад композиції у портретному живописі досліджували у своїй працях Є. Силко [17], М. Яремків [27], С. Іванов [8] та В. Щербина [25].

Навчальний предмет «Композиція» викладається у вищих навчальних закладах з метою опанування у студентів знань:

- « - законів композиційної побудови;
- засобів гармонізації композиції;
- теорії світла, кольору, тонових і кольорових відношень композиції;
- специфіки побудови фронтальних композицій графічних та живописних робіт», як зазначає у своїх праці Силко Євген [17].

Для того, щоби композиція у творі читалась цільно, потрібно дотримуватись композиційних законів, підтримуючи у своїй роботі [17]:

1. супідрядність елементів;
2. гармонію цілого й частин;
3. відповідність елементів;
4. урівноваженість елементів;
5. єдність смислових зв'язків.

Формування композиційних умінь портретного живопису у студентів закладів вищої освіти - це важливий елемент мистецької освіти, який вимагає поєднання технічних навичок, художньої вдумливості та глибокого розуміння анатомії людини та її виразності.

Розглядаючи технічні аспекти портретного живопису, студенти-живописці вивчають основні принципи композиції, такі як правило третин та розміщення об'єктів на полотні. Розуміння того, як зафіксувати схожість та характер людини, одночасно ефективно використовуючи композиційні прийоми, є важливим для майбутніх художників-портретистів.

В курсі “Академічний живопис” велика увага приділяється портрету, а саме правильній його композиції. Проходження цієї теми у вищих навчальних закладах, зазвичай припадає на 2 курс: починають з гіпсових голів, черепу, масок плавно переходять до портрета, звертаючи при цьому провідну увагу на композицію на форматі.

Головна *мета* навчання студентів композиції портретного живопису – навчити студентів правильно зображати голову людини на форматі, чітко володіючи основними знаннями про основи композиції; навчити визначати головний компонент живописної композиції; надати вміння правильно передавати форму, колір та реалістичність зображення, вписувати основну форму у навколишньому середовищі.

Завданням у вивченні композиції портретного живопису є надати студентам теоретичні знання щодо композиції у портретному живописі, включаючи основні принципи, правила та прийоми композиції; сприяти розвитку власного художнього стилю у студентів, спонукаючи їх експериментувати з різними композиційними рішеннями; навчити правильно розміщувати об'єкти, створювати ритм та баланс у художній роботі; навчити передавати індивідуальні риси портретованої людини.

Виокремлюють такі форми навчання: практичні заняття, лекції, самостійні завдання, семінарські заняття.

Для того, щоб перейти до вирішування більш складних сюжетних завдань з композиції студенту потрібно опанувати знаннями про грамотне зображення голови та фігури людини, вирішення їх у різних умовах освітлення та навколишнього середовища. Важливо знати й розуміти як будується людська анатомія та вміти використовувати ці знання на практиці, вміти розбиратись у кольорових відношеннях, вміти відтворювати конструктивну побудову, вміти правильно компонувати фігуру людини у заданому форматі, навчитись виконувати роботу поетапно й одночасно з тим створювати цілісну композицію. Відображення психологічного стану особистості, її рис характеру та емоцій є найважливішим у завданні портрет.

Найефективнішою вправою для студентів-живописців є щоденне виконання швидких етюдів, що допоможуть скоріше здобути навички та впевнені рухи у створенні будь-якого образу, важливо при цьому не забувати змінювати пози, положення, освітлення портретованого об'єкта.

2.2. Методика формування композиційних умінь портретного живопису у закладах вищої освіти.

Сьогодні вимоги до фахової підготовки майбутніх спеціалістів значно збільшились, не оминуло це й галузь образотворчого мистецтва [7, с.6].

На думку Олійник Вікторії, одна з найвагоміших і найактуальніших проблем сучасності була і є проблема безперервної освіти особистості: «нині в усіх розвинутих країнах світу проблеми підготовки спеціалістів, підвищення їхньої кваліфікації та перепідготовки визначаються як пріоритетні, що безпосередньо пов'язані з економічним і культурним розвитком, соціальною стабільністю будь-якої держави» [13.с.26].

У діяльності творчих професій надзвичайно важливим є високий рівень художнього та образного мислення, в результаті якого створюється ідея до художнього твору митця за допомогою використання композиційних прийомів і методів: «Методична значущість композиції в арсеналі професійних художніх прийомів видається одним з основних художніх засобів, завдяки якому відбувається художньо-образне перетворення багатовимірного, реалістичного

предметного змісту в узагальнену, цілісну й візуально згармонізовану форму. Саме тому опанування законів композиції в теоретико-практичному курсі композиції посідає одне з ключових місць у професійній підготовці майбутнього художника. При цьому метою виконання завдань з практики композиції є формування у студентів асоціативно-образного мислення, творчої уяви тощо», як стверджує Зайцева В [7,с.6].

Композиція у портретному живописі відіграє важливу роль у створенні виразного та цікавого образу. Вона охоплює розташування обличчя чи фігури на полотні, взаємозв'язок між об'єктами, використання кольорів та світла, а також розміщення додаткових предметів чи тла.

Один з ключових аспектів композиції у портретному живописі - це розташування та пропорції обличчя в межах полотна. Важливо враховувати, як обличчя вписується в загальну композицію та чи привертає до себе увагу глядача. Також враховується місце, де розміщується головний об'єкт, його взаємозв'язок з іншими елементами композиції, та емоційна динаміка, яку він передає.

Композиція портрета містить в собі елементи, які вказують на професію або соціальний стан особи, яка зображена. Завдяки рисунку і живопису художник може передати психологічний стан портретованої особи за допомогою її пози, жестів, нахилу торса та інших деталей. Розмір полотна і формат залежать від типу портрета та визначаються звичною позою та оточенням [26].

Методика навчання композиції портретного живопису чудово пояснена у книзі Річарда Шмідта «А-ля Пріма, все що я знаю про малювання» [29], що є великим джерелом для митців, які цікавляться композицією та портретним живописом. В книзі розкривається розуміння та уміння автора в цій техніці, щоб створити живописні портрети. Також він розглядає різні аспекти малювання, від колірної гами та світлотіні, до композиційних прийомів.

Завдання, що пов'язані зі створенням композиції у портретному живописі дають надзвичайно великий поштовх у розвитку професіоналів та допомагають

перейти на новий рівень в образотворчому мистецтві, адже вивчаючи композицію портрета студент вивчає як правильно komponувати форму голови на форматі, будувати її та уловлювати риси та особливості обличчя людини за допомогою «методу перенесення» та інших важливих методів композиції.

В порівнянні з натюрмортом, зображення портрета вимагає більш високого рівня умінь та навичок, професійного досвіду. Етюд голови людини вимагає вже засвоєних раніше студентом знань з анатомії, скульптури, кольорознавства, законів перспективи.

Практичні заняття з предмета «Композиція» у портретному живописі навчають майбутнього викладача набуті теоретичних і практичних знань у сфері композиції та живописі, створювати повноцінний цілісний по кольору і формам твір, вкладати сенс в сюжетну композицію за допомогою внутрішніх і зовнішніх факторів в композиції та цілісний, наповнений почуттям, переживаннями й емоціями портрет людини.

Найважливішим завданням з портретного живопису вважається не тільки передача основних рис схожості людини, а і його внутрішнього стану, почуттів та внутрішніх переживань, що також потрібно підтримувати у творі за допомогою навколишнього середовища та цільного образу. Тому розроблений практичний курс композиції з портретного живопису містить в собі такі завдання:

1) форескізи – це спеціальні вправи, за допомогою яких можна виконувати колірні, сюжетні композиції, що відведені для набуття знань у передачі емоційного стану у портреті. Уміння вписувати у форескізі правильний по тону колір шкіри натури та її психологічний стан дає можливість значно легше використовувати набуті знання, вміння та навички у подальшій довготривалій роботі над портретом.

2) етюди – це короткочасні тренувальні вправи, оптимізовані на активізування уваги художників на колірну закономірність живопису, швидке komponування портрета у форматі та надання знань і умінь юним художникам

на оптимізування вже раніше набутих знань. А також навчити їх бачити внутрішній стан людини і грамотно передавати його у швидкий період;

3) портрет вважається довготривалим творчим завданням у ЗВО та дають змогу поетапно правильно створювати портретний образ.

Вивчення композиції портретного живопису можна поділити на такі завдання: 1. автопортрет в умовах штучного освітлення; 2. портрет у головному уборі в умовах пленеру; 3. поясний портрет людини з руками.

1. Автопортрет в умовах штучного освітлення.

Одним із різновидів портретного жанру є автопортрет. Автопортрет - це відображення творця у його картині ним самим. З давніх-давен даний портретний жанр користувався великою популярністю серед художників, відображення якого вони створювали за допомогою декількох або одного дзеркал. Вміння передавати художником схожості у портреті завжди оцінювалось високо.

Вправу на відображення себе у живописі можна задавати людям будь-якого віку. Це завдання активно задається в гуртках з малювання дошкільнят, у середній школі на уроках малювання, у художніх школах, професійних коледжах і навіть має місце у психології.

Психологія трактує автопортрет як спосіб самопізнання особистості. В процесі створення малюнку людина мимовільно відображує свої страхи, почуття, емоції, які проживає в моменті. Аналізуючи його результат психолог може зрозуміти рівень самооцінки автора, його внутрішні конфлікти та потреби, тим самим допомогти людині.

Визначне місце у живописі зайняли відомі автопортрети таких художників, як: Караваджо, Рембрандт, Вінсент Ваг Гога.

Вінсент Ван Гог за весь період своєї творчості написав понад 35 автопортретів, найпопулярніші з яких: «Автопортрет» 1887 р., що наразі прикрашає інститут мистецтв у Чікаго та «Автопортрет з перев'язаним вухом», що сьогодні прикрашає галерею інституту Курто у Лондоні. Найцікавіше те, що

всі 35 автопортретів митець створив протягом чотирьох років свого творчого буття.

У композиції автопортрета, як і у класичному портреті, найголовнішим завданням було і є зображення не тільки фізичної схожості з портретованою людиною, а і відображення її внутрішнього світу, душевного стану, емоцій, переживань, соціального статусу та настрою.

При створенні автопортрета, так і звичайного портрету необхідно пам'ятати про основні правила композиції. Серед найголовніших є:

- завжди залишати більше місця на форматі зі сторони погляду портретованого (при умові положення у три чверті);
- залишати знизу формату трошки більше місця, ніж зверху;
- не компонувати портрет чітко посередині формату (тобто серединна лінія обличчя не повинна припадати на серединну лінію полотна).

У композиції автопортрета важливим фактором є одразу наголосити студентам про визначення основної ідеї та задуму їх композиції, для того, щоб студент не почав змінювати ідею в процесі виконання роботи. Серед них є вибір додаткових аксесуарів та відповідного одягу, в залежності від того, яку емоцію та настрій хоче донести у своїй роботі студент. Також варто буде розповісти студентам про важливість штучного освітлення відповідно до задуму твору.

Доречним етапом при створенні цього завдання буде графічний ескіз на невеликому форматі, який можна виконати за допомогою м'яких матеріалів (сепія, сангіна, вугілля) або ескіз у кольорі за допомогою фарб (акварель, гуаш, акрил або олійні фарби).

Головна ціль завдання – набути умінь «ловити» власні характерні риси обличчя, навчитись працювати зі штучним світлом і правильно підбирати відповідний одяг та аксесуари виходячи з індивідуальних особливостей людини.

При роботі над рисунком важливо одразу взяти пропорції основних мас та визначити композиційний центр, елемент якого буде найбільше за все

привертати увагу глядача, серед них може бути: очі, ніс та губи або губи та підборіддя. Саме через це, автопортрет є одним із найголовніших завдань у живописі, адже кого ми знаємо ще краще ніж себе.

Такого самого принципу важливо дотримуватися і у живописі, адже якщо почати прописку не з основних колірних мас, а з прописки деталей, правильний процес роботи буде не достовірним і у результаті автопортрет не буде виглядати цілісно.

Цей вид задачі задля більшої зручності можна задати студентам в умовах домашнього завдання, попередньо домовившись про надсилання фотографій поетапної роботи, якщо студент не має можливості проконсультуватись вживу. Також важливо одразу зазначити, що виконання будь-якого портрета, в тому числі й автопортрету з фото є не правильним, тому істотно-важливим є виконання споглядаючи на себе у дзеркало, поставивши його у тому ракурсі, в якому себе планує зобразити студент, зазвичай це ракурс у три чверті. Одяг та аксесуари слід обрати відносно до свого відчуття індивідуальності, але одночасно й не перевантажуючи композицію їх надлишком, залишаючи при цьому більш важливим сам портрет. Штучне освітлення в такому випадку варто поставити з тієї сторони, з якої найбільш видима сторона обличчя і зафіксувати падаючі тіні за допомогою фотографії, задля продовження роботи у такому самому русі та положенні у майбутньому.

Більш похмурі дні, наприклад восени та взимку дозволяють писати роботи трошки довше, ніж у сонячну теплу погоду через не таку швидку зміну освітлення, як у другій.

Відобразити натуральний колір шкіри в умовах штучного освітлення може завадити одна з особливостей зорового сприйняття – константність. Цим терміном називають сприймання реального зображення предмета таким, який він є, в незалежності від зміни умов [20]. Цілісне сприйняття природи, тобто аконстантне бачення, більш притаманне для вже досвідчених митців, коли як його відсутність у менш досвідчених художників зостається важливою проблемою сьогодення [10]. Для того, щоб допомогти розвинути аконстантне

бачення у студентів важливо постійно нагадувати їм про важливість примружених очей при спогляданні на предмети, фігуру та її навколишнє середовище, у даному випадку на себе в дзеркалі. Таким чином буде легше створити цілісну композицію на форматі.

1. Портрет у головному уборі в умовах пленеру.

Завдання зображення портрета в умовах пленеру це нелегка задача для студентів вищого навчального закладу, що пов'язана зі швидкоплинною зміною освітлення, тому потребує від студентів високої зосередженості в процесі та швидкого виконання етюду.

Ціллю цього завдання є навчитись студенту швидко і композиційно грамотно зображати головні особливості обличчя, емоцію і голову людини з урахуванням одягнутого на неї головного убору в умовах пленеру.

Навчитись зображати портрет в умовах натурального освітлення вважається одним із найскладніших завдань з живописного портрета, так як окрім передання схожостей рис людини потрібно вміти правильно передавати навколишнє середовище та особливості падаючих тіней, світла та рефлексів в його умовах. Швидкоплинна динаміка світла вчить студентів працювати швидко та «чисто», зосереджуючи головну увагу на колористичній єдності та використовувати нешаблонні художні вирішення. Виконання етюду при сонячному освітленні вважається одним із найскладніших, тому як вкладає в собі велику кількість рефлексів та потребує узагальненої композиції у кольорі. У більш похмуру погоду денне світло у холодному кольорі змінює відтінки на шкірі людини в залежності від часу доби. Пленерне розсіяне освітлення є найбільш прийнятне для людського ока і дає можливість створити найбільш гармонійне зображення твору [15].

Дане завдання варто виконувати у вигляді короткотривалих етюдів у кольорі на невеликих форматах, попередньо визначивши перед цим вигідні погодні умови. Перед студентами постає задача у правильній передачі характерних рис людини, її емоційного стану та побудова головного убору з урахуванням пропорцій голови людини в умовах відповідного освітлення. Сам

головний убір слід обрати простої форми без додаткових узорів, що допоможе у роботі виявити основні кольорові характеристики голови, зазвичай це хустинка або капелюшок. Найбільш продуктивним у виконанні цього завдання стане тепла погода із розсіяним освітленням, тому при виборі кольору головного убору слід віддати перевагу теплим та яскравим відтінкам: червоному, помаранчевому, жовтому тепло-зеленому й інших, в залежності від відповідного навколишнього середовища. Для короткотривалого етюд доцільно буде обрати невеликий формат ДВП або полотна, наприклад 30х50 або 40х60 та олійні фарби.

Обравши модель, головний убір, місце та відгадавши відповідну погоду для створення композиції портрета на пленері, студентам варто почати з правильного розміщення рисунка на форматі, визначивши головні маси, побудувавши форму голови з шиєю, плечима і головним убором, правильно пов'язавши їх, не забуваючи при цьому про форму головного убору та про простір, що знаходиться за головою. Після цього варто виконати швидку прописку у техніці гризайль, визначити світло та тінь головних мас одним кольором. Наступним кроком варто почати прописку у заданих кольорах пастозно, у техніці «А-ля прима», знаходячи колірні відносини, контрасти та нюанси між усіма частинами композиції, одночасно прописуючи основні риси обличчя моделі й вплив головного убору на колір її обличчя. Завершальним етапом твору є порівняння всіх деталей твору за формою та кольором і довести композицію до єдиного колористичного рішення.

Перед початком роботи над етюдом слід переглянути та проаналізувати прикладові роботи живописних портретів в головному уборі та портретів з натуральним освітленням відомих художників, серед них: «Дівчина з перловою сережкою» Яна Вермеєра, «Дівчина з відрами» Миколи Пимоненка, «Благовіщення» та картина «Дівчина у червоному капелюсі» Олександра Мурашка.

Картина відомого українського художника Олександра Мурашка «Дівчина у червоному капелюсі» вражає індивідуальною живописною

технікою, композиційним розташуванням дівчини, колірними відношеннями та глибоким сенсом. Побачивши цю картину вперше, однозначно найголовніше, що впадає в око це – витончений червоний капелюх, що ідеально підкреслює волосся дівчини, її дівоче вбрання. Глибокий пронизливий погляд чорних очей дівчинки досконало підкреслює її внутрішній спокій та рівновагу. Не дивлячись на те, що робота виконана великими, плоскими мазками в ній все одно присутня деталізація. На спокійному по кольору нейтрального фону та дівчинки, що має вбрання, колір волосся та очей глибокого чорного кольору, червоний капелюх ідеально вписується в композицію і стає найяскравішим акцентом у композиції.

2. Поясний портрет людини з руками.

Положення портрета може бути: поголовне, погрудне, поясне, поколінне і у повний зріст, людина тим часом може знаходитись у стоячому, сидячому або лежачому положенні, в залежності від ідейного задуму та мети художника.

На самому початку розвитку портретного мистецтва існував лише портрет голови або портрет по плечі, потім по мірі розвитку художників у портретному жанрі почали з'являтися поясні портрети, а згодом і у повний зріст. Спочатку на поясних портретах були зображені лише знатні люди, щоб показати їх величність за допомогою дорогого одягу та прикрас, але потім композиції з поясним портретом почали виконувати й у побутових сюжетах, з відображенням життя звичайних людей.

Поясний портрет відрізняється від звичайного погрудного портрета тим, що дає змогу більшому проявленню фантазії як для самого художника, так і для спостерігача. Передусім це можливість розкриття соціального статусу людини, його професії або індивідуального стилю через одяг, прикраси, положення рук або знаходження відповідного інвентарю у них.

При композиції поясного портрета буде доцільно проінформувати студентів про необхідність правильного з'єднання голови з плечима. Розповісти про те, що ширина одного плеча така сама, як і ширина голови. Крім того, слід зауважити, що плечі у чоловіка більш прямі, а у жінки більш похилі, з

плавними переходами. Для цього завдання потрібно нагадати студентам про важливість короткотривалих начерків, змінюючи при цьому положення голови, шиї, плечей та рук.

Зображення рук є не менш важливим, але й одним із самих складних пунктів при створенні поясного портрета. При виконанні цього завдання студенти часто роблять помилки у пропорціях фаланг пальців, тому його задають зазвичай у 2 семестрі 3 курсу, після того, як учні вже набули знань у сфері анатомії та навчилися будувати гіпсові руки на попередньому курсі з рисунка та живопису.

Ціль вправи – оволодіння студентами навичок правильного компоновання поясного портрета з руками на формат по першому враженню

У завданні з поясного портрета з руками доцільно буде поставити для студентів фігуру у сидячій позі з прямим положенням спини, в одну руку покласти фрукт, а іншу залишити лежачою на колінах, і пояснити особливості вигинів кожної в різних ракурсах. А задля посилення відчуттів від моделі та більшої зацікавленості учнів, викладач може вдягнути та посадити модель самостійно у відсутності учнів, а не ставити постановку разом з ними (як це зазвичай практикується на старших курсах), це посилить відчуття першого враження від поставленої задачі. Це допоможе студентам привнести у композицію власні відчуття від ефекту першого погляду на модель

Як і в завданні з автопортрета, студент мусить почати з основної композиції на форматі, не забуваючи при цьому про такі важливі правила композиції, як залишити більше місця на форматі зі сторони погляду портретованого. У вигляді фону для поясного портрета можна обрати драперії більш спокійних кольорів, задля привертання уваги на основний об'єкт. Потім слід зазначити основні маси у графічному варіанті, правильно побудувавши голову, шию, плечовий пояс з руками та їх пропорції один до одного.

Перший етап прописки слід почати у техніці «гризайль», що виконується за допомогою однієї, максимум двох фарб, зазвичай це олійні фарби: сієна або умбра у поєднанні із золотистою вохрою. Ця техніка допомагає зробити

картину більш цільною і правильно зазначивши тіні та світло стане допоміжним фактором у роботі з реальними кольорами у портреті. Потім слід почати роботу олійними фарбами, починаючи прописувати колірні відношення тіла, обличчя, рук, одягу та фону. Під час другої прописки студенти мають перейти до створення повного образу портрета методом нашарування, підкреслюючи особливості рис обличчя людини та положення рук. Останнім етапом виконання цього завдання повинна стати дрібна деталізація.

Для того, щоб допомогти студентам прояснити важливість створення композиції поясного портрета з руками можна запропонувати переглянути роботи відомих майстрів: «Різдвяні ворожіння» Миколи Пимоненка, «Vital Death» Елізабет Хауген, серію портретних робіт Вадима Суворова та «La Boheme» Даніела Гергарца.

ВИСНОВКИ

Тема композиції портретного живопису є, була і буде надзвичайно важливою проблематикою сьогодення. Композиція є істотним рушієм у будь-якій сфері мистецтва. Здійснений нами в дослідженні аналіз дозволив дійти таких висновків:

1. Вивчено теоретичні аспекти композиції портретного жанру та її роль у творчому процесі художника. Запропоновано визначення композиції як багатозначного творчого процесу, теорії, науки і як навчального предмета для студентів вищих навчальних закладів. Розглянуто такі види портретів: камерний, груповий, костюмований, історичний, сімейний, релігійний, парадний, портрет-прогулянка та автопортрет. Проаналізовано композиційні особливості портретів класичних і сучасних художників, зокрема, Вінсента Ван Гога, Олександра Мурашка, Мікеланджело да Караваджо, Роберто Фері, Джордія О'Кіфа, Алекса Венеції, Ірини Волкової та Даміана Лихошеста.

2. Описано процес створення творчої роботи «Ніжність». Розкрито детальний процес виникнення ідеї та композиційного пошуку картини «Ніжність», виконаної на полотні формату 90x120 олійними фарбами. Детально проаналізовано поетапність творчої композиції та взаємозв'язок всіх деталей та образів у роботі, значення складових композиції та асоціацій, що вони викликають. Описано проблематику та складнощі, що виникли в процесі відтворення художнього образу на форматі. Удосконалено вміння створювати композиційний центр у портреті, вплив зовнішніх факторів навколишнього середовища на портретовану особу та особливості створення емоційного портрету, що відображає відповідні почуття та внутрішній світ.

3. Розкрито фактори, які впливають на успішне формування композиційних навичок у студентів-живописців. З'ясовано зміст та мету формування композиційних умінь у портретному живописі у студентів вищих навчальних закладів. Запропоновано методiku викладання композиції портретного живопису та розбито процес вивчення даної теми на такі завдання: 1) автопортрет в умовах штучного освітлення; 2) портрет у головному уборі в

умовах пленеру; 3) поясний портрет людини з руками. Основною метою навчання студентів формуванню композиційних умінь у портреті є правильне komponування портрета у заданому форматі, грамотне вписування людини у середовище, визначення головних особливостей рис обличчя та відображення її внутрішнього світу через призму форми, кольору, контрастів та нюансів. Головним завданням у правильному створенні композиції портрету є розуміння важливості правильно використовувати знання з рисунку, пластичної анатомії, живопису та композиції у студентів вищих навчальних закладів. Надано розуміння значущості створення швидких етюдів та зарисовок для грамотного створення портретного образу.

Отже, головною метою у формуванні композиційних умінь у портретному живописі є грамотне зображення портрета на форматі та зображення реальної схожості анатомічних особливостей людини. Також необхідним є приділити увагу на наголошенні студентам про важливість створення портретного образу з урахуванням психологічного та емоційного стану портретованої особи, впливу на її зовнішність навколишнього середовища. Не залежності від поставленого завдання, обумовленого зовнішніми чинниками та предметами, все одно головним повинно залишатись обличчя людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арт-студія «Ліхтарик». URL: <https://lihtaryk.com.ua/>
2. Бе Дж. Біографія. URL: <https://albemarlegallery.com/artists/40-bae-joonsung/biography/>
3. Бурлака А. Глибина олійних фарб. URL: <https://worldkidsart.wordpress.com/2015/01/16>
4. Венеція А. Біографія. URL: <https://www.alexvenezia.com/about>
6. Волкова І. Біографія. URL: <https://expatliving.sg/redsea-gallery-art-exhibition-in-singapore-paintings>
7. Зайцева В.І. Практика композиції. Навчальний посібник. 2021. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/36422/1/V_Zaitseva_PK.pdf
8. Іванов С. Основи композиції видання. 2013.
9. Лехошест Д. Біографія. URL: <https://insightgallery.com/>
10. Музика О.Я. Аконстантне бачення як основа грамотного живописного відтворення натури у навчально-творчих роботах. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/>
11. Мурашко О. Біографія. URL: <https://kyiv.gallery/en/articles/oleksandr-murashko-life-and-work-of-the-genius-of-ukrainian-revival>
12. О'Кіф Д. Біографія. Веб-сайт: <https://ukrayinska.libretexts.org/>
13. Олійник В. Проблеми та шляхи розвитку системи післядипломної педагогічної освіти України в сучасному полікультурному суспільстві [Текст] / Віктор Олійник // Вища освіта України. 2009. № 4. С. 24-34.
14. Казорло А. Біографія. Веб-сайт: <https://albemarlegallery.com/artists/54-antonio-cazorla/cover/>
15. Пономаренко М.В. Роль освітлення в портретному живописі: актуальні завдання для студентів магістратури першого року навчання ХГВ. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/>
16. Посібник щодо значення кольорів. Веб-сайт. URL: <https://www.adobe.com/ua/creativecloud/design/discover/color-meaning>.

17. Силко Є. М. Композиція. Теоретичні основи композиції. Методичні рекомендації до практичних занять.: навчально-методичний посібник.
18. Синепупова Н. Композиція: тотальний контроль. 2019. с. 3
19. Слободяник М. План роботи з навчальної дисципліни «Живопис і основи кольорознавства». URL: <https://lvkm.com.ua/>
20. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970—1980). Веб-сайт. URL: <http://sum.in.ua/s/konstantnistj>
21. Стручаєва А.. Портрет у живопису: вид та історія жанру. URL: <https://struchaieva.art/uk/blog/portret-v-zhivopisi-vidy-i-istoriya-zhanra>
22. Суворов В. Біографія. Веб-сайт: <https://thebestartist.info/uk/2019/vadym-suvorov>
23. Тіціан В.. Біографія. Веб-сайт. URL: <https://www.metmuseum.org/>
24. Фері Р.. Біографія. Веб-сайт. URL: <https://tatyazanen.com/roberto-ferri-inspired-by-caravaggio/> 2019.
25. Щербина В.Г. «Композиція як головний чинник формування і розвитку творчої особистості». Видавництво: КДПУ, 2005.
26. Янчак А.В. Композиція як інструмент виразності портретного образу. Збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук: матеріали наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 25 квітня 2023 р.). Запоріжжя: Видавництво «Молодий вчений», ст. 24-27.
27. Яремків М. Композиція. Творчі основи зображення : навч. посібн. Тернопіль, 2005.
28. Ярославська А. Передбачить багатство та вічне кохання: прикмети і забобони, пов'язані з бузком. Веб-сайт. URL: <https://news.glavred.net/predskazhet-bogatstvo-i-vechnuyu-lyubov-primety-i-sueveriya-svyazannye-s-sirenyu> 26.03.23
29. Richard Schmidt. Everything I Know About Painting. New York. 1998.

ДОДАТКИ

Додаток А

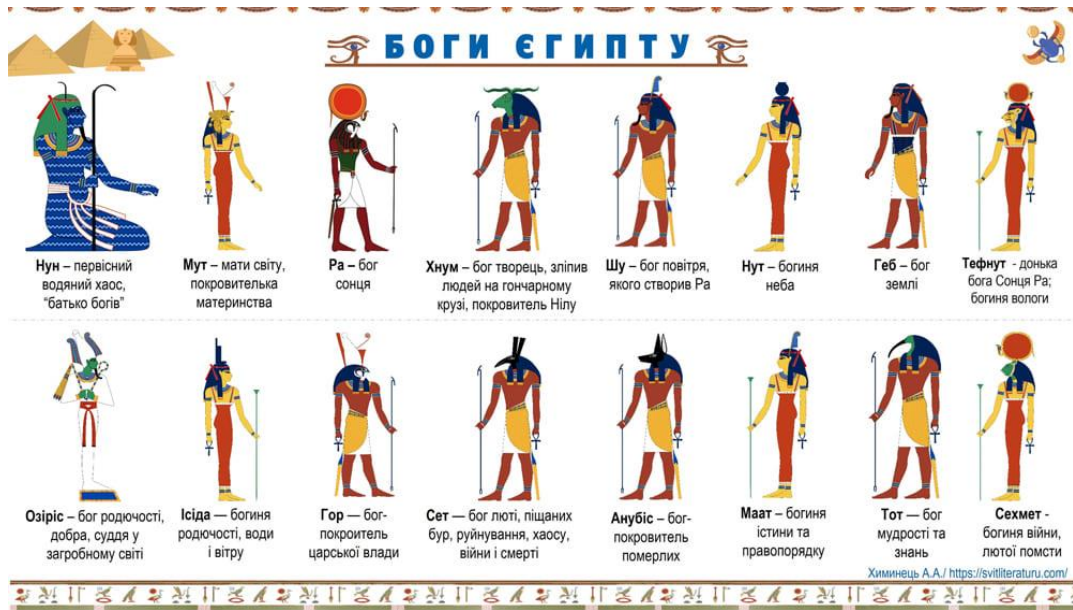

Рис. 1.1 Боги Єгипту.

Рис. 1.2. Джотто ді Бондоне. Поцілунок Юди. 1306 р.

Рис. 1.3. Леонардо да Вінчі. Мона Ліза. 1503 р.

Рис.1.4. Бе Джонсунг. С. Lacroix wed 3D. 2015 р.

Рис.1.5. Ірина Волкова. GOLD PEONY. 2023 р.

Рис.1.6. Алекс Венеція. Hunting. 2018 р.

Рис. 1.7. О. Мурашко. Дівчина у червоному капелюсі. 1903 р.

Рис.1.8. О. Мурашко. Благовіщення. 1909 р.

Рис. 1.9. Роберто Фері. CUPO FUOSSO. 2016 р.

Рис. 1.10. Джорджія О'Кіф.

Yellow Hickory Leaves with Daisy. 1928 р.

Додаток Е

Рис. 2.1. Тіціан Вечелліо. Даная. 1556 р.

Рис. 2.2. Антоніо Казорло. Red Fruits. 2019 р.

Додаток Є

Рис. 2.3. Вадим Суворов. Портрет Кристини. 2022 р.

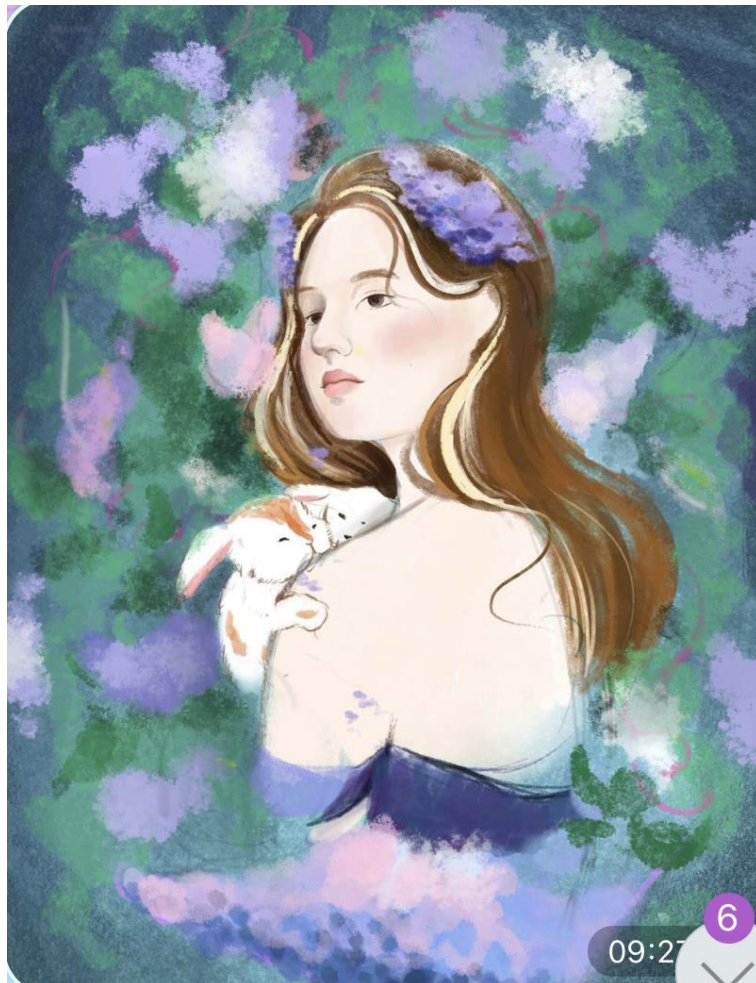

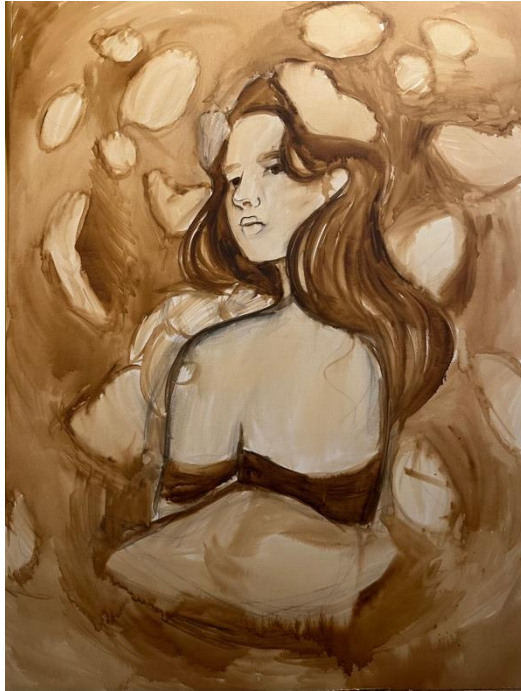
Рис. 2.4. Ескіз до творчої роботи.

Рис. 2.5. Даніель Герхатц. The Fragrance of Home. 2023 р.

Рис. 2.6. Компонування твору на великому форматі.

2.7. Поетапність.

2.8. Поетапність

Рис.2.9. Кінцевий результат творчої роботи.

Рис. 2.10.

Янчак А.В.

студентка,

*Український державний університет
імені Михайла Драгоманова*

КОМПОЗИЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИРАЗНОСТІ ПОРТРЕТНОГО ОБРАЗУ

Композиція є однією з ключових складових в створенні виразного портретного образу, що допомагає передати не лише зовнішню схожість із моделлю, але й внутрішній світ. Від грамотної композиції залежить баланс між простором, світлом, тінню та головним об'єктом зображення. Композиція також допомагає відобразити настрій, емоції, глибину образу, що робить портрет ще більш привабливим для глядача.

Аналіз публікацій засвідчує, що проблематика вивчення методів та прийомів композиції виразності портретного образу залишається предметом наукового зацікавлення дослідників, серед яких В. Зайцева [1], В. Кабаченко [2], А. Поліщук [4], М. Яремків [8] та ін. Праці стосуються теорії та практики композиції, історії та розвитку техніки і технологій художнього портрету, творчих основ зображення.

Метою статті є окреслення ролі композиції як ключового елементу створення виразного портретного образу.

Ми розглядаємо композицію портретного мистецтва як провідний інструмент створення художнього образу. А. Пасічний у словнику-довіднику з образотворчого мистецтва поняття композиції (*compositio* – лат.) тлумачить як співвроташування, упорядковане поєднання елементів [3, с. 56].

З одного боку, у природі панує хаос, з іншого – суворий порядок. Усе – від атома до галактичних систем народжується й існує як упорядкований хаос. Саме усвідомлення цього дозволило А. Поліщук висловити думку, що мистецтво, по суті, – упорядкування безформної форми [4, с. 8]. Природно, художник-творець вибудовує порядок із хаосу із цілком певним творчим завданням і досягає найвищої виразності художнього твору зовсім не за допомогою математичного аналізу, а рухомих внутрішнім голосом, своїм генієм, при цьому користуючись певними композиційними засобами, щоби зовні, зримо реалізувати свій задум.

Перш за все, композиція допомагає встановити співвідношення між головою моделі та фоном. Художник може розмістити об'єкти у фоні

таким чином, щоби вони доповнювали образ портретованої особи, або ж навпаки – створювали контраст та підкреслювали її своєрідність. Наприклад, якщо портретована особа має виразну зовнішність, то можна розмістити її на тлі з темними кольорами або нейтральними тонами, щоби зосередити увагу глядача на ній самій. Це дозволяє створити цілісний художній образ як «результат сходження від одиничного явища до типового, ідеального», за визначенням української мистецтвознавиці В. Кабаченко [2, с. 17].

Мистецтвознавці, зокрема О. Шевнюк [7, с. 112], виокремлюють три провідні ознаки композиції. Першою є цілісність як тяжіння елементів один до одного, їх взаємопроникнення, що візуально виділяють зображення або предмет з навколишнього простору. Цілісність може бути в компонованні картини по відношенню до рами, може бути як колористична пляма всієї картини по відношенню до площини, а може бути всередині зображення, щоби предмет чи фігура не розпадались на окремі випадкові плями. По суті, цілісність – внутрішня єдність композиції.

Друга – підпорядкованість другорядного головному, тобто наявність домінанти: головний елемент композиції, зазвичай, відразу впадає у вічі, саме йому, головному, служать всі інші, другорядні, елементи. Це смисловий центр композиції. Центр, фокус композиції, її головний елемент може бути і на ближньому плані, і на далекому, може опинитися на периферії або в прямому значенні в середині картини. Фокус композиції визначає всю картину.

Третя ознака – врівноваженість, яка багато в чому пов'язана із симетрією. Врівноваженість – основа гармонії у творі.

Всі ці ознаки грамотної композиції портрету усталилися в добу Ренесансу, коли автори, не забуваючи ідеалізувати своїх моделей, завжди прагнули відобразити сутність їхньої особистості. Відмінні риси ренесансного портрету почали проявлятися ще у XIV столітті (у творах Джотто, Сімоні Мартіні), а затвердилися в XV столітті завдяки творчості художників, таких як Мазаччо, Доменіко Венеціано, Доменіко Гірландайо, Сандро Боттічеллі, П'єро де Франческо, Пінтуріккьо, Мантенья, Антонелло да Мессіна та інших. Портрети Високого Відродження, створені Леонардо да Вінчі, Рафаелем, Джорджоне, Тіціаном і Тінторетто, особливо насичені інтелектуальним змістом, відчуттям особистої свободи і духовної гармонії, а їхні твори значно оновили засоби художньої виразності, наприклад, за допомогою повітряної перспективи Леонардо да Вінчі і колористичних відкриттів Тіціана.

26 | Науково-практична конференція

Найвідомішим і водночас таємничим портретним образом у світі є «Мона Ліза» Леонардо да Вінчі, який був написаний в епоху Ренесансу. Композиція полотна відіграє ключову роль у виразності зображення, вона містить кілька елементів, які допомагають створити враження реалістичності та глибини образу. У першу чергу – поза і напрямок погляду героїні. Мона Ліза звернена до глядача. Однак, її погляд спрямований більш наліво, за межі картини. Це створює враження, що героїня насправді спостерігає за чимось, що відбувається поза межами картини, а це спонукає глядача до дослідження персонажа. Також важливий фон. На тлі зображені гірські пейзажі, морський горизонт та водойми, що вказує на місцевість, де знаходиться героїня. Фон також має розмиті лінії та кольори, що створює враження глибини та далекості. Світло на картині є також важливим елементом композиції. Його напрямок – зверху зліва, а поступове згасання створює враження глибини образу та тіні, що надає образу загадковості.

У портретному мистецтві Нового часу художники почали використовувати тональні контрасти, показуючи світлу фігуру на темному тлі, до прикладу, «Портрет герцогині де Бофор» Т. Гейнсборо або «Повернення блудного сина» Рембрандта. У XIX столітті майстри почали застосовувати світле тло в портреті.

Історично сформувалися декілька типів живописних портретів, які відрізняються за розміром зображення: головний (зображує лише голову по плечі), погрудний, поясний, поколінний та на весь зріст [5].

Є кілька типів поз, які можуть бути використані в портретах, включаючи профільний, «en face», «en trois quarts» та «an prof perdu» [6, с. 18]. Подібний поділ також застосовується до портретів, створених олівцем, написаних аквареллю, вигравірованих та виліплених високим або низьким рельєфом. Скульптурні портрети можуть бути у вигляді гермів, бюстів та статуй.

Зауважимо, композиція портрету містить в собі елементи, які вказують на професію або соціальний стан особи, яка зображена. Завдяки рисунку і живопису художник може передати психологічний стан портретованої особи за допомогою її пози, жестів, нахилу торса та інших деталей. Розмір полотна і формат залежать від типу портрета та визначаються звичною позою та обстановкою [5, с. 16].

Для досягнення смислового зв'язку в груповому портреті можна використовувати дії учасників картини, наприклад, поклоніння святим, бесіди або ділові зустрічі. Такі групові портрети, як у ван Ейка, Веронезе,

Тіціана, Гальса та Рембрандта, є дуже виразними завдяки увазі до деталей обстановки та аксесуарів.

В однофігурній композиції відсутня активна дія, а головний наголос ставиться на відображення внутрішнього стану героя через міміку обличчя, рух фігури та жестикуляцію рук.

У групових портретних композиціях зображувані особи, зазвичай, не пов'язані активною дією та їх образи відображаються без зайвих деталей, щоби наголосити на індивідуальних рисах та характері кожної особи. Деталізація в портреті має підпорядковуватися головній меті, увиразнювати характерні та типові риси, а кількість деталей вирішується індивідуально в залежності від типу портрета та творчої манери художника.

Отже, можна зробити висновок, що композиція є важливим інструментом вирішення завдання відображення внутрішнього стану та характеру героя портрету. В однофігурних композиціях точно передана міміка і рух фігури забезпечують увиразнення психологічного стану. У групових портретах наголос ставиться на взаємодії індивідуальних рис кожної особи. Розробляючи композицію портрета, художник робить ретельний відбір всіх деталей, щоби кожна з них могла працювати на художній образ та втілювати задум художника.

Список використаних джерел:

1. Зайцева В.І. Практика композиції : навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти. Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. 116. с.
2. Кабаченко В.П. Історія та розвиток техніки і технології олійного живопису. Одеса, 2017. 20 с.
3. Пасічний А.М. Образотворче мистецтво. Словник-довідник. Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2018. 216 с.
4. Поліщук А.А. Теорія і практика графіки : навч. посібник. Київський університет ім. Бориса Грінченка, 2017. 212 с.
5. Поняття і види композиції в образотворчому мистецтві : веб-сайт. URL: <http://www.pedahohikam.net/nervs-1079-1.html> (дата звернення: 20.04.2023).
6. Чіварді Д. Малюнок. Художній портрет. Ексмо, 2017. 64 с.
7. Шевнюк О. Методика викладання образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах. Освіта України, 2017. 238 с.
8. Яремків М. Композиція: творчі основи зображення. Тернопіль, 2017. 112 с.